

DEN HELIGA STOLEN, MALTESERORDEN OCH FOLKRÄTTEN

(2001/2002)

**Om den Heliga stolens och Malteserordens roll för utvecklandet av det
folkrättsliga och etiska normsystemet i världen samt om dessas suveräna
ställning enligt folkrätten**

**Föredrag hållet inför Skandinaviska Associationen av
Malteserorden vid dess årsmöte i Vadstena den 1 september 2001**

av

**Bo J Theutenberg
Jur.dr. Ambassadör, professor i folkrätt
Svenska UD:s Folkrättssakkunnige 1976 – 1987**

(publicerad 2002 i förkortad version inklusive notapparater i *Settentrione, Nuova Serie, Rivista di studi italiano-finlandesi*, ISSN 1237-9964, no 14, anno 2002, pp 91-112; se även *The Holy See, the Order of Malta and International law*, published in 2003; ISBN 91-974235-6-4 with notes)

Innehållsförteckning:

- 1. Malteserorden – begreppet suveränitet**
- 2. Hjälpinsatser på slagfälten – definitioner av begreppet suveränitet**
- 3. Suveräniteten i nya internationella samarbetsformer – inskränkt suveränitet?**
- 4. Folkrättens strukturer – avtal och sedvanerätt**
- 5. Den katolska kyrkans roll i den folkrättsliga och etiska normutvecklingen**
- 6. Mellanöstern och Palestina – det islamiska ji'had-begreppet**
- 7. Johanniter- eller Malteserordens rötter i 1000-talets Palestina – suveränitetens framväxt- kvinnas roll i Malteserorden**
- 8. Medeltida korsriddarordnar – Gotlands betydelse**
- 9. Folkrättens motpoler**
- 10. Moral och etik contra marxism och socialism**
- 11. Den påvliga kurian – om tros- och religionsfrihet i folkrätten**
- 12. Begreppen 'den Heliga stolen' och 'Vatikanstaten'**
- 13. Diplomatiska förbindelser med Heliga stolen – ambassadens nedläggning**
- 14. Malteserordens suveränitet – mer om suveränitetsbegreppet**
- 15. Malteserordens organisation, styrelsesätt och verksamhet**
- 16. Malteserordens medlemmar**

1. Malteserorden – begreppet suveränitet

Låt mig först inleda med att säga att det är en stor ära för mig att idag i Birgittasystrarnas klosterkyrka i Vadstena få hålla denna föreläsning inför den "Suveräna Militära och Hospitalära Orden av Johannes av Jerusalem, av Rhodos och av Malta" eller som det heter på engelska "The Sovereign Military Hospitaler Order of St. John of Jerusalem of Rhodes and of Malta". Legenden säger att det var Johannes Döparen som redan under 1000-talet blev skyddspatron för denna kristenhetens äldsta välgörenhetsorganisation. Genom allt det goda som denna organisation fullgör ute på fältet utgör den en utmärkt förebild för de opinioner som skapar de folkrättsliga reglerna. Organisationen visar hur man i praktiken skall befrämja de mänskliga rättigheter som alla länder säger sig vilja befrämja. Den visar i praktiken hur man skall värna om den enskilda människan och hur man skall ta hand om henne när katastroferna drabbar henne. Den visar i praktiken hur man skall uppträda för att förverkliga FN-stadgans regler syftande till fred och fredlig samlevnad mellan staterna. En suverän entitet med denna inriktning och dessa syften borde ha sin givna plats bland statssamfundets medlemmar och utgöra en välkommen förebild för dessa. Låt oss därför i folkrättsliga och historiska termer granska den suveräna Malteserorden.

Såsom framgår av namnet har vi här att göra med en suverän entitet, en suverän *persona*, eller en suverän statsbildning, vilken intar sin historiska plats vid sidan av alla andra folkrättsligt suveräna stater. Det är således en intressant folkrättslig skapelse som vi talar om. Den är, precis som Sverige, Norge, Danmark, Finland och Island en suverän enhet i samfundet av stater, vilken, precis som dessa stater, sänder ut sina ambassadörer och mottar främmande staters ambassadörer i sitt extraterritoriella palats på Via Condotti 68 i Rom, det s k Malteserpalatset. Detta i Rom i Republiken Italien belägna palats skall, liksom den i Rom belägna Vatikanstaten, ses som ett suveränt ur Republiken Italien särskilt uthugget område med en egen statsledning och en egen statsförvaltning. Med beteckningen extraterritorialitet menas att byggnaderna med omgivande mark, vare sig de är belägna i Italien eller annorstädes, ej lyder under territorialstatens jurisdiktion, utan under den Suveräna Malteserordens exklusiva jurisdiktion. Frågor berörande Malteserordens extraterritorialitet regleras i särskilda avtal med Italien och andra berörda stater.¹

Några personliga reflektioner kan inledningsvis vara på plats. Det folkrättsliga begreppet suveränitet har fascinerat mig. År 1972 framlade jag min avhandling *Suveränitet i havet och luftrummet*. Här sökte jag definiera begreppet suveränitet samt klargöra det folkrättsliga regelsystem som skulle skydda den suveräna statens gränser på land, i havet och i luftrummet. Att skydda statens suveränitet, m a o dess gränser, var särskilt viktigt för staten Sverige, som ju självmant hade påtagit sig att vara en folkrättsligt neutral stat i händelse av att krig skulle utbryta i vårt närområde. För att skydda de svenska gränserna byggde Sverige efter 2:a världskriget upp ett starkt försvar, med i synnerhet ett starkt flygvapen. År 1962 började jag i svenska flygvapnet, där jag ganska snart kom att tjänstgöra i ledningscentralen för östra Sverige. Det var där man ledde övervakningen av Östersjön och Sovjetunionen och de sovjetiska militära rörelserna i Östersjön och Baltikum.²

Dagligen och stundligen, år efter år, bedrev den kommunistiska stormakten ett aggressivt militärt spel framför våra ögon. Som ung vakthavande officer funderade jag ofta på vad jag skulle göra mitt i natten om de väldiga sovjetiska styrkor som opererade i och över Östersjön plötsligt skulle sätta kurs rakt emot svenskt land. Under de många och långa timmar jag tjänstgjorde i flygvapnets "incidentvakt" (och senare i Försvarsstabens operationsledning) gavs anledning att verkligen tänka sig in i suveränitetsbegreppet och hur viktigt det är att en enskild stat kan värja sig från militärt överväld från diktatoriska stater, hos vilka respekten för de mänskliga rättigheterna sitter trångt till. I Sverige vill vi gärna tro att vårt land ligger som en isolerad ö fredad från militärt överväld. Men inga garantier finns för detta. Vad skulle hända med den svenska civilbefolkningen om alla spärrar skulle släppa och krig verkligen bröt ut på svenskt område? Våra grannländer Norge, Danmark och Finland har i modern tid

upplevt detta, men inte Sverige. Allt detta satt jag och funderade på djupt nere i mitt bergrum. Mer än något annat har mitt folkrättsliga tänkande influerats av det rent militära hot som under efterkrigstiden förelåg i Östersjön alldeles intill våra gränser, men om vilket svensken i gemen inte visste så mycket.³

2. Hjälpinsatser på slagfälten – definitioner av begreppet suveränitet

Samma rädsla för militärt överväld som jag hade när jag satt och betraktade våra radar- och spaningsbilder av de sovjetiska oroande rörelserna i Östersjön måste den hårt drabbade civilbefolkningen i ex-Jugoslavien ha hyst, när den ställdes inför övermäktiga militärstyrkor helt befriade från respekt för folkrättens regler om skydd för civilbefolkningen i väpnade konflikter. Hur kan grannar börja mörda grannar? Vilka spärrar är det som släpper i sådana lägen? Händelserna på 2000-talet i det forna Jugoslavien är en katastrof för folkrätten och för tilltron till det folkrättsliga regelsystemet. Hur kunde detta hända och hur kan skadan repareras? I någon mån kan smärtan från krigets härjningar lindras genom att organisationer som Röda Korset och Malteserorden uppträder med hjälp till den drabbade civilbefolkningen och till flyktingarna. När man läser Malteserordens verksamhetsrapport för 1994 – 1999 finner man att orden är verksam i olika hjälpprojekt i 114 länder, inte minst i de av krig- och naturkatastrofer drabbade länderna. Här skall särskilt nämnas ordens nya koordineringsorgan 'Action International of the Order of Malta (AIOM)', 'the Emergency Corps of the Order of Malta (ECOM)' samt 'Comité International de l'Ordre de Malte (CIOMAL)', vilka i betydande grad effektiviserat hjälparbetet. Under de senaste fem åren har en remarkabel expansion ägt rum i ordens internationella hjälpverksamhet, vilket gör den till en aktör av betydelse när krig och kriser drabbar ett område.

Malteserorden anses vara en av de mer effektiva hjälporganisationerna, vilken ofta uppträder bland de första i krigs- och krisdrabbade områden. Denna form av hjälparbete kan, menar jag, ge viktiga impulser in i den sårade folkrättsliga rättsmaterialet. Det "goda" måste segra över det "onda". Det är ju på denna etiska och moraliska grundsats som folkrätten egentligen bygger. Hade man inte tron att det "goda" eller det "rättfärdiga" till slut segrar över det "onda" eller det "orättfärdiga" kunde man lika gärna lägga ned tron på ordning och reda i världssamfundet och lämna över det hela till de många nedbrytande krafter som finns i världen. Det är också på denna grundföreställning som Förenta Nationernas stadga vilar.⁴

Såsom framgått ovan är Malteserorden en suverän enhet i statssamfundet. Om man inte vill kalla den för en suverän stat kan man använda begreppet en *folkrättsligt suverän persona* eller en suverän entitet. Men vad säger den folkrättsliga doktrinen om begreppet suveränitet? Om vi rätt skall förstå Malteserordens suveräna ställning måste vi i någon mån ägna oss åt att utreda det folkrättsliga suveränitetsbegreppet.

Begreppet suveränitet syftar på den högsta formen av folkrättslig potens, där den suveräna staten inom sitt statsterritorium utövar den oinskränkta makten över sina medborgare, och där den suveräna statens gränser skyddas av det folkrättsliga regelsystemet om förbud att angripa en främmande stats gränser. Man talar om statens maktmonopol inom sitt territorium över sina medborgare. Många folkrättsliga tänkare har utformat definitioner av begreppet suveränitet. Begreppet existerade inte i antikens Grekland och Rom, men har i praktiken varit ekvivalent till begreppet *liber* eller *libertatis*, d v s att vara fri från någon annans överhöghet. Begreppet *superanus* användes i den äldre folkrättsliga doktrinen – under medeltiden – om personer och instanser som i sina beslut ej var bundna av hierarkiskt överordnade instansers påbud. Med Jean Bodins *Six livres de la Republique* (1576) kom begreppet suveränitet att definieras som den "absoluta och eviga makt som tillkommer staten", en makt som inte kunde begränsas av någon annan världslig instans. Dock begränsades suveräniteten av den "gudomliga lagen" liksom av "naturrätten". Fursten kunde m a o inte behandla sina undersåtar hur som helst. Intressant är att i detta sammanhang påpeka att den "gudomliga lagen" ofta kom att utformas i den av den katolska kyrkan utformade kanoniska rätten, vilken

tidigt gjorde sitt inträde i de europeiska staternas rättsordningar. Bodin förbinder begreppet suveränitet med staten i sig själv, inte med furstens makt över staten. Det var Machiavelli som satte likhetstecken mellan fursten, staten och suveräniteten.⁵

Den moderna folkrättsens fader, holländaren Hugo Grotius, som också var svensk ambassadör i Paris 1634 – 1644 ligger i sin definition av suveränitetsbegreppet i sin 1625 utkomna bok *De jure belli ac pacis* (Om rätten i krig och fred) nära den antika definitionen av begreppet *libertatis*. Den suveräna staten föds, säger en annan definition, när man kan urskilja 1) ett välavgränsat territorium, 2) en befolkning inom detta territorium samt 3) jurisdiktion över territorium och befolkning. Det är dessa kriterier som anses avgörande för bedömningen huruvida det föreligger en stat i folkrättsens mening. Det är dessa kriterier som granskas i utrikesdepartementet inför frågan om en ny statsbildning skall erkännas som en stat och inför frågan om upprättande av diplomatiska förbindelser med en stat. Frågor av denna typ restes när Sverige som en av de första staterna erkände det kommunistiska Kina, liksom de restes när Sverige erkände Nordkorea, Nordvietnam och Östtyskland som självständiga suveräna stater. Som vi skall erfa finns det emellertid andra i folkrätten nedlagda element som gör att bedömningen inte slaviskt behöver hålla sig enbart till de här angivna kriterierna. Det är just dessa 'andra element' som avgjort att såväl Vatikanstaten som Malteserorden befinner sig bland de suveräna statsobjekten.⁶

3. Suveräniteten i nya internationella samarbetsformer – inskränkt suveränitet?

Numera består statssamfundet av ca 180 stater, var och en utövare av den högsta makten inom sitt territorium, såväl inåt i förhållande till sina egna medborgare som utåt, i förhållande till andra suveräna stater. Dagens folkrättsliga definitioner av begreppet suveränitet måste emellertid föras med olika former av tillägg och förtecken, därför att den gamla folkrättsens definition av begreppet suveränitet inte passar in på nutida multinationella samarbetsformer, vilka främst manifesterar sig i över- och mellanstatliga organisationer som Förenta Nationerna och Europeiska Unionen. Idag begränsas den enskilda statens suveränitet genom FN:s och EU:s regelsystem, under vilka FN:s och EU:s medlemsstater automatiskt lyder i och med att de beslutar sig för att bli medlemmar av respektive organisation. Ett medlemskap inskränker den traditionella folkrättsliga suveräniteten, vilket bland annat syns i de drastiska ingrepp som EG-domstolen enligt EU-rätten då och då vidtar i förhållande till trilskande medlemsstater. Detta är förvisso en ny trend i den folkrättsliga historietvecklingen, ledande bort från den maximalistiska suveränitetstolkning som vi vant oss vid under ett antal hundra år. Nationalstatsidén har understötts av en maximalistisk tolkning av begreppet suveränitet. Det är uppenbart att Europeiska Unionens medlemsstater är underkastade EU:s och EG-domstolens beslut och att medlemsstaterna därför är "bundna av överordnade instansers påbud". Enligt en "skolastisk tolkning" av suveränitetsbegreppet skulle man således kunna påstå att EU:s medlemsstater inte skulle vara suveräna, på det sätt begreppet suveränitet har presenterats enligt ovan. Men ingen skulle komma på idén att påstå att Sverige och andra medlemsstater ej skulle vara suveräna stater. Suveränitetsbegreppet får således anpassas till nya förhållanden och omständigheter.⁷

Tiden efter 2:a världskriget har kännetecknats av en intressant utveckling inom folkrätten, där den suveräna statens totala och exklusiva suveränitet har naggats i kanten. Här kan pekas på hur de enskilda suveräna staterna självmant väljer att inskränka sin suveränitet i vissa väsentliga avseenden genom att ansluta sig till överstatliga internationella organisationer. Genom sitt inträde i FN förband sig den enskilda suveräna staten att avstå från att angripa en annan stat. Hot mot en enskild suverän stat skulle enligt FN-stadgan främst mötas av det kollektiva statssamfundet som sådant, där, kan man säga, de enskilda suveräna staternas gamla rättigheter att tillgripa vapenmakt överläts på FN:s säkerhetsråd. Dock kvarstår i den moderna folkrätten varje stats rätt att tillgripa våld i självförsvar (artikel 51). Ett definitivt nytt drag i den "nya folkrätten" är att suveräniteten ej ens längre skyddar statsöverhuvud, regeringschefer och militärer som bryter mot det i folkrätten nedlagda regelsystemet om

skydd för mänskliga rättigheter och skydd för den enskilda människan i pågående konflikter, såväl internationella som nationella konflikter.⁹

Ett nytt drag i "den nya folkrätten" är vidare att även nationella konflikter, inte minst inbördeskrig och krigiska motsättningar mellan olika etniska och religiösa grupperingar, alltmer anses falla under det folkrättsliga regelsystemets skydd för den enskilda människan i väpnade konflikter. Tidigare var detta inte självklart, eftersom folkrätten som sådan, eller "the public international law", som den engelska termen lyder, ursprungligen var ett regelsystem som enbart gällde mellan de suveräna staterna. Det är därför man också benämner folkrätten som ett "mellanfolkligt rättsystem", d v s en rättsordning som gäller mellan de suveräna staterna. Det är bra och tacknämligt att den folkrättsliga sedvanan alltmer försöker fånga in svåra brott begångna mot de mänskliga rättigheterna och mot enskilda försvarslösa individer. Det är utmärkt bra att folkrätten alltmer erbjuder ett regelsystem som ställer förbrytare mot mänskligheten inför rätta, som bestraffar tortyr och folkmord. Här har enligt min mening ett historiskt trendbrott ägt rum i folkrätten, i riktning bort från den maximalistiska tolkningen av suveränitetsbegreppet och i riktning mot att göra den enskilda människan, den enskilda individen, till ett skyddsobjekt i folkrätten. Bort med den enskilda människans oförtjänta lidande är förhoppningsvis folkrättens nya övergripande regel.¹⁰

Att folkrätten kan utvecklas i takt med staternas och mänsklighetens behov, och att den inte kvarblir på ett outvecklat statiskt stadium, beror på folkrättens konstruktion. Några ord skall nämnas om detta. Folkrätten skiljer sig från den inhemska rätten såtillvida att det inte finns någon högsta laggivare, vilken likt regeringar och parlament utfärdar lagar och förordningar för medborgarna. Det finns inte, som i den interna strafflagstiftningen, någon "högsta exekutör" av den internationella ordningen som kan bestraffa den suveräna stat som bryter mot regelsystemet. Eftersom staterna är just suveräna likvärdiga och likställda stater finns det ej någon "högsta laggivare" som med bindande verkan kan föreskriva för de suveräna staterna hur de skall agera och uppföra sig. Förr i tiden fanns, vid sidan om den andlige Påven den världslige Kejsaren. Båda försökte, var och en på sitt sätt, att "styra världen". I takt med nationalstatens utveckling föll detta hierarkiska politiska vasallsystem sönder. Därefter har de suveräna staterna sins emellan sökt utveckla folkrättsliga mekanismer som dels skall skydda den folkrättsliga ordningen dels skydda freden på jorden.¹¹

Efter 1:a världskriget bildades Nationernas Förbund (NF) och efter det 2:a världskriget bildades FN (Förenta Nationerna). Meningen är att FN genom sitt säkerhetsråd skall kunna ingripa och "bestraffa", om man så vill säga, den stat som bryter mot den fundamentala folkrättsliga ordningen. Tyvärr har det inte fungerat som det ursprungligen var tänkt. Därför kan ännu på 2000-talet grymheter och folkmord förekomma. Det folkrättsliga systemet är således inte tillräckligt för dagens komplicerade statssamfund med många etniska och religiösa motsättningar. Tyvärr har EU långt kvar innan denna överstatliga organisation, där ju Sverige är medlem, kan spela någon avgörande roll i försöken att upprätthålla den folkrättsliga grundordningen. Den enda effektiva organisation som idag kan upprätthålla folkrättens grundnormer synes vara den västliga försvarsalliansen NATO, där Sverige inte är medlem. Det är NATO, inte FN, som tvingas ingripa i syfte att stoppa eller avvärja grymheter, tortyr och folkmord – m a o att upprätthålla den folkrättsliga grundordningen. Vi behöver bara erinra oss händelserna i Kosovo nyligen, där rena folkmord ägde rum innan NATO, i brist på annat alternativ, fann sig tvingat att ingripa. I dessa händelser, såväl i Bosnien som i Kosovo, befann sig också Malteserorden för att lindra nöden för den drabbade civilbefolkningen och för de flyktingar som tvingades att fly sina krigshärjade hemtrakter.¹²

4. Folkrättens strukturer – avtal och sedvanerätt

Någon högsta folkrättslig laggivare och bestraffare finns således inte i folkrätten. Men hur skall man då beskriva folkrätten? Hur kan en rättsordning överhuvudtaget fungera mellan ett antal suveräna stater? Här kommer man in på frågan om folkrättens rättskällor. I vilka

rättskällor hämtar folkrätten makten att binda de suveräna staterna? Man brukar säga att det i folkrätten huvudsakligen finns tre rättskällor: 1) traktat- eller avtalsrätten, 2) sedvanan eller sedvanerätten samt 3) utslag i internationella domstolar, där främst den internationella domstolen i Haag skall nämnas. Till denna kategori bör helt visst numera också räknas utslag i krigsförbrytartribunalen i Haag. Till den första gruppen hör således sådana avtal eller internationella traktater eller fördrag som de suveräna staterna frivilligt ingår med varandra. Det kan vara bi- eller multilaterala traktater. Detta är den s k traktaträtten, där varje stat enligt den juridiska maximen om *pacta sunt servanda* (avtal skall hållas) självmant förväntas hålla sig till att honorera den fördragstext den själv skrivit under. Den andra gruppen av rättskällor, d v s sedvanan och sedvanerätten, är lite mer komplicerad att beskriva. Men här handlar det om hur den enskilda staten *de facto* uppträder och handlar i sina internationella relationer. Ett konsistent handlingsmönster bildar så småningom en sedvana, vilken med tiden uppfattas som rättsligt bindande och blir en sedvanerätt (här måste man också tänka på det folkrättsliga s k *opinio juris*-begreppet). Efter ett tag kan en utbildad sedvanerätt faktiskt komma att kodifieras i form av ett avtal eller en traktat. Man är då tillbaka i traktaträtten. Men även sedvanerätten binder de suveräna staterna. Även om en stat anför argumentet att den inte undertecknat någon traktat berörande en viss fråga, är den ändå bunden av den folkrättsliga sedvanerätten.¹³

Enligt min mening är det i sedvanans utveckling till en folkrättslig sedvanerätt som möjligheterna att påverka den folkrättsliga normbildningen är störst. Eftersom det ju är människor av kött och blod som styr och utformar staternas handlande, d v s staternas folkrättsliga handlande, så är ju dessa mänskliga varelser i hög grad påverkbara av olika former av meningsyttringar, opinioner och påtryckningar. Hur opinioner skapas kan diskuteras i oändlighet. Här ser vi hela spektrat av massmediala organ inblandade. Här ser vi fredliga demonstranter. Och våldsamma demonstranter. Här ser vi vädjanden från religiösa ledare och uppmaningar från förgrundsfigurer för olika trendriktningar. Opinionsbildningens betydelse för den folkrättsliga normatiken är stor. Ofta kanaliseras opinionerna in i FN:s och Europarådets resolutioner, vilka får politisk tyngd genom att många av de suveräna staterna röstar för en resolution. En resolution har ingen folkrättslig juridisk verkan, men anses ändå ha stor politisk och moralisk betydelse och kan ofta utgöra försteget till ett folkrättsligt bindande avtal eller traktat.¹⁴

5. Den katolska kyrkans roll i den folkrättsliga och etiska normutvecklingen

Det är gott och riktigt att nya regler antas och nya normer utvecklas, men för att nya folkrättsliga regler inte bara skall förbli bokstäver på ett papper måste de också gälla i det praktiska livet. Här räcker det förvisso inte med enbart en formell juridisk förankring, utan här gäller i än högre grad att kunna åstadkomma en etisk och moralisk förankring av de normer som styr förhållande och umgänge mellan människor och stater. Inte minst måste de folkrättsliga reglerna etiskt kunna förankras på ett sådant sätt att regelsystemet i framtiden är starkt nog att stå emot manipulationer av makthungrande totalitära diktatorsaspiranter. Vi kommer här in på den länk som onekligen existerar mellan de folkrättsliga påbuden om individens skydd och de etiska, religiösa och moraliska påbud som inte minst den katolska kyrkans överhuvud påven Johannes Paulus II under sitt tjugoåriga pontifikat ständigt har kastat in i den religiösa, moraliska och utrikespolitiska debatten. Han talar om fred och frihet, om respekten för mänskliga rättigheter och om respekten för den enskilda individen. Alltså precis om de värden som såväl FN som Europarådet i sina respektive stadgor anger vara organisationernas primära ändamål. Påven är en av världens stora opinionsbildare, om inte rent av den allra störste. Detta sett även i ett perspektiv utanför den katolska kyrkan. Hans framträdanden åhörts av hundratusentals människor och alla världens massmedier är där och bevakar evenemanget. Klart är att denna opinionsroll används för att ytterligare mejsla ut det folkrättsliga regelsystemet, det system av regler som skall tillämpas i förhållandet mellan staterna, men även i förhållandet mellan de enskilda individerna.¹⁵

Genom sina diplomater världen runt, de s k nuntierna, skickar den katolska kyrkans överhuvud budskap till världens regeringar, liksom han mottar budskap från dessa. Här utbyts budskap på den diplomatiska nivån mellan jämbördiga suveräna stater. Därför att den Heliga Stolen, eller Vatikanstaten, är en suverän folkrättslig statsbildning, på samma sätt som Malteserorden. Det är påven som i egenskap av innehavare av den Heliga stolen (S:t Petri tron) är statsöverhuvud i Vatikanstaten. Det är Stormästaren som är statsöverhuvud i Malteserorden. Medan Malteserorden i huvudsak saknar territorium omfattar Vatikanstaten 44 hektar mark i det centrala Rom. Detta är vad som är kvar av den förr i tiden geografiskt omfattande Kyrkostaten. De palats, kyrkor, byggnader och lantegendomar som ägs och disponeras av Malteserorden i Italien och på andra platser är extraterritoriella och faller under ordens exklusiva suveränitet.¹⁶

Vid sidan om de traditionella diplomatiska kanalerna finns det också en annan form av diplomati som har omhulrats av den nuvarande påven, nämligen den offentliga diplomati som oftast utövas i samband med påvens uppmärksamade resor till jordens alla hörn. Här pekar påven offentligt, inför världens massmedier och inför hundratusentals människor, på religionens och den religiösa etikens roll vid utformandet av den enskilda statens yttre och inre politik. Det kan gälla respekten för de mänskliga rättigheterna i Castros Cuba. Det kan gälla frågan om dödsstraffets avskaffande i U S A. Genom sina offentliga och klart opinionsskapande uttalanden finner påvens religiösa och etiska budskap vägen in i den folkrättsliga materian. Styrkan i hans budskap förstärks av att han ej heller väjer för att framföra de "historiska ursäkter" som han uppenbarligen finner det nödvändigt att framföra för att den katolska kyrkan skall kunna gå vidare i sitt ekumeniska bygge i förhållande till såväl judendomen som islam.¹⁷

Det är uppenbart att denna påvliga utrikespolitik med tiden kan få den största betydelse i försöken att bygga nya relationer mellan kristendomen, judendomen och islam. Att s a s förändra det hela inifrån. Att låta respekten för den enskilda människan få en inre förankring i de stora religionerna. Det är i Jerusalem, Malteserordens ursprungsort, samt i Palestina, som de tre stora världsreligionerna strålar samman. Här återfinns självaste fokus. Att på TV se den katolska kyrkans överhuvud i en islamisk moské, som nyligen vid påvens besök i Syrien, är väl inte något man egentligen hade förväntat sig, men symboliken är överväldigande och bådär gott för framtiden. Inte minst bör gesten kunna bereda vägen för en annan mer mänsklig politik i Mellanöstern- och Palestinafrågan. Den pågående våldseskaleringen mellan israeler och palestinier strider helt mot folkrättens regler och måste snarast brytas.¹⁸

6. Mellanöstern och Palestina – det islamiska jihad-begreppet

Mellanöstern- och Palestinafrågan har engagerat mig sedan jag 1967 – 1969 tjänstgjorde som svensk diplomat i Bagdad och sedan jag 1975 skrev min bok *Islamisk rätt*. Genom att studera de stora religionernas trossatser lär man sig mycket om hur det folkrättsliga normativa systemet utvecklats och hur det skulle kunna utvecklas. Det kan utvecklas i en "bra riktning". Men det kan också utvecklas i en "dålig eller rent av katastrofal riktning". Folkmorden i ex-Jugoslavien och i Afrika, och tidigare i Kambodja, ger exempel på hur inre etiska spärrar släpper och grannar mördar grannar. Detta kännetecknar f n även utvecklingen i förhållandet mellan israeler och palestinier. Den inre dialog och den ekumenik som den katolska kyrkan alltmer arbetar för borde leda till resultatet att motsättningar och missuppfattningar i framtiden alltmer skall kunna minimeras. Här kan ett exempel ges.¹⁹

Hur många missuppfattningar har inte kommit att råda om det islamiska jihad-begreppet. Detta i nyhetsrapporteringen ofta förekommande begrepp sammanfattas ofta som läran om det 'heliga kriget'. Det är Koranens nionde sura, den som handlar om botgöringen, som grundlägger doktrinen om jihad. Ursprungligen avsågs härmed plikten att försvara det islamiska territoriet. Läran om jihad utgör ett av historiens första försök att definiera krigets lagar, ett av de allra tidigaste försöken att reglera krigföringen och krigshandlingarna. Här

förekommer förbud att angripa civila personer och att misshandla och döda krigsfångar. Enligt de tidiga islamiska lagtolkningsskolorna var utropandet av jihad, eller tillgripande av jihad-handlingar, kringgärdade av höga nästan oöverstigligen hinder. Vem som helst kunde inte utropa jihad. Den jihad-doktrin som ursprungligen var menad att humanisera krigföringen har i vår tid dels kommit att missförstås dels kommit att manipuleras för rent politiska eller propagandamässiga syften. Numera betecknas varje enskild terrorattack som en del av jihad. Eller berättigas på ett eller annat sätt av jihad-doktrinen. Den misstolkade och manipulerade jihad-doktrinen har medfört allvarliga störningar i det folkrättsliga systemet. Hade frågan om den rätta tolkningen av jihad-begreppet kommit upp till en gemensam belysande diskussion för flera decennier sedan, hade troligen mycket varit vunnit i den internationella politiken och i de folkrättsliga diskussionerna. I varje fall hade västerlandet undvikit fatala missförstånd om begreppets reella innebörd. Detta vittnar om hur viktigt det är att i god tid kunna förutsäga de utmaningar som det folkrättsliga regelsystemet ideligen möter i framtiden.²⁰

Redan på den tid då de tidiga ordensbröderna i Johanniterorden, vilken först flera hundra år senare skulle bli känd som Malteserorden, var aktiva i Jerusalem och Palestina var denna jihad-doktrin själva kärnan i det islamiska motståndet mot de kristna riddare som sökte erövra platsen för Kristi grav. När korsriddarna under Gottfrid av Bouillon år 1099 erövrade staden Jerusalem träffade de på ett hospital eller ett sjukhus som drevs av munkar som levde enligt S:t Benedictus klosterregler. Dessa munkar, vilka hade tagit Johannes Döparen som sin skyddspatron, var klädda i svarta kåpor med ett vitt kors på bröstet. Kanske var det köpmän från de sjöfarande medeltida stadsrepublikerna i Medelhavsområdet som hade fått tillstånd att upprätta en kyrka, ett kloster och ett sjukhus i Jerusalem för att ta hand om de pilgrimer av olika raser och religionstillhörighet som strömmade till de heliga platserna i Jerusalem och Palestina. Ordensbröderna hade övertagit ett äldre kloster kallat Johannes Döparens kloster. Det härtill fogade sjukhuset blev känt som S:t Johanneshospitalet, beläget ganska nära den heliga graven. I ett enda fokus i Jerusalem sammanstrålar kristendomens, judendomens och islams heliga platser. Denna tidiga munkorganisation i Jerusalem har granskats av historiker. Enighet råder om att det är dessa vårdande munkar, som med tiden också blev riddare med uppdraget att värna de sjuka, som skall ses som grundare av Johanniterorden. I ett dokument utfärdat av Baldwin I, bror till Gottfrid av Bouillon, daterat den 28 september 1110, bekräftas att Gottfrid av Bouillon någon gång i tiden mellan Jerusalems erövring 1099 och hans död den 10 juli 1100 donerat en bit land till denna tidiga munkorden.²¹

7. Johanniter- eller Malteserordens rötter i 1000-talets Palestina – suveränitetens framväxt – kvinnans roll i Malteserorden

Ordens rötter kan således dokumentariskt följas ner till 1099, dock att det är troligt att dessa rötter kan ledas än längre ner i Jerusalems historia. Det var i dessa munkars vård som många av de stridande korsriddarna hamnade. I det medeltida fromhetsidealet ingick att som pilgrim bege sig till det heliga landet eller till någon annan helig plats, eller att delta i de vid denna tid av de kristna europeiska furstarna utropade korstågen. Liksom islam hade sin doktrin om 'det heliga kriget', det s k jihad, hade kristenheten sin syn på det 'heliga kriget', vilket kom att få formen av s k korståg. Så kallade 'rättfärdiga krig' kunde föras genom auktorisation från Gud, ansåg man. Här skiljde sig kristendomen inte nämnvärt från islam, som hade samma grundsyn på s k rättfärdiga krig. Störst framgång hade de franska riddare som under Gottfrid av Bouillon 1099 intog Jerusalem, som hade varit under islamisk överhöghet ända sedan 638, alltså alltifrån den andre kalifen Omars tid 634 – 644. I territoriet Otremer (på andra sidan havet) skapades flera kristna korsfararriken, bl a kungadömet Jerusalem, grevskapen Edessa och Tripoli samt furstendömet Antiochia. Bland korsfararna märktes främst Tempelherrarna, Johanniterna (alltså de senare Malteserna) samt den Tyska Orden.

Bland de svenska pergamentsbrev i Riksarkivet finns åtskilliga som är skrivna av svenska män och kvinnor, vilka hade begett sig till Palestina för att bedja vid Kristi grav. Många dog där borta och skrev sina testamenten på palestinsk mark. En känd pilgrim till den heliga graven är den heliga Birgitta, i vilkens klosterorden i Vadstena vi nu befinner oss. Hon var född omkring 1303 som dotter till lagmannen i Uppland Birger Petersson av den s k Finstaätten och hans hustru Ingeborg Bengtsdotter av Folkungaättens s k lagmansgren, dotter till lagmannen i Östergötland Bengt Magnusson. Finstaätten har fått sitt namn efter gården Finsta, som ligger i Skederids socken i Sjuhundra härad i det uppländska Attundaland. Det är i Skederids kyrka som den unga Birgitta deltog i mässorna. Hon avled i Rom den 23 juli 1373, varefter hennes relikier fördes till Vadstena, där de nedsattes i den under byggnad varande klosterkyrkan den 4 juli 1374, alltså den stora kyrkan tvärs över parken härintill. Det skrin i vilket hennes relikier fördes till Sverige kan beses i denna kyrka. Birgitta helgonförklarades den 7 oktober 1391. Nyligen förklarade påven denna svenska medeltida kvinnofigur som hela Europas skyddshelgon. Tar man del av lokala nyhetsmedia kan man läsa om att Birgittinerorden idag är intresserad av att kunna förvärva Finsta för att där upprätta ett centrum till Birgittas minne.²²

Den heliga Birgitta har således bett vid den heliga graven i Jerusalem, inte långt från den plats där Johanniternas sjukhus var beläget. För den heraldiskt intresserade kan nämnas att i den kvadrerade sköld som man ser på flera ställen i Birgittinerordens hus i Rom man i första fältet återfinner en symbolisk bild av de fem lansstyngarna i Kristi lekamen på Golgata, i det andra fältet en symbolisk bild av Kristi törnekrona, i det tredje fältet Kristi kors samt i det fjärde fältet den svenska Folkungaättens lejonvapen. Det är således den heliga Birgittas möderne i Folkungaätten som återspeglas i Birgittinerordens heraldiska vapen. På denna tid var det vanligt att i de heraldiska vapnen visa mödernevapen och via mödernet ärvda vapen. Till och med möter man höga riddare förande s k metronymikon, t ex Magnus Kristinason och Gustav Ingeborgasson. Ett tecken på den medeltida kvinnas höga och viktiga ställning. Detta ger anledning till påpekandet att Malteserorden alltid haft en roll för kvinnan i sitt ordensarbete.

Redan under Jerusalemstiden fanns vid sidan av munkbröderna också systrar som avgav sina löften till Mästaren eller Stormästaren. Traditionen har utvecklat detta till att kvinnor på egna meriter kan bli ordensmedlemmar, med samma rättigheter och skyldigheter som sina manliga kollegor. De vinner tillträde till precis samma ordensklasser som männen. De avlägger samma löften som de manliga medlemmarna. Även om, för att använda sig av en modern politisk terminologi, Malteserorden knappast kan betecknas som "feministisk" är dess jämlika behandling av kvinnan en viktig faktor att notera vid en beskrivning av den suveräna organisationens verksamhet. Alldeles av sig själv, och på grundval av sin egen historiska tradition, uppfyller den faktiskt alla moderna svenska jämställdhetskrav i vad avser jämställdheten mellan man och kvinna. När jag i fortsättningen talar om Johannes- och Johanniterbröder skall således ihågkommas att det jämsides med dessa fanns kvinnor och systrar i ordens tjänst. Bland dagens medlemmar torde det finnas ungefär lika många kvinnor som män. Några juridiska eller principiella hinder för kvinnor att nå organisationens högsta poster finns inte.²³

Det av Johannesbröderna i Jerusalem på 1000-talet skapade S:t Johanneshospitalet vann sådan ryktbarhet att påven Paskalis II i bullan *Pie postulatio voluntatis* den 15 februari 1113, vilken sändes till ordensföreståndaren Fra Gerhard, officiellt å kyrkans vägnar erkände och stadfäste hospitalet i Jerusalem och dess verksamhet. Det är denne Gerhard som går under namnet 'den salige Gerhard' (the Blessed Gerhard). Likaså erkändes ordensbrödernas rätt att inom sin egen krets och utan påverkan utse sin högste styresman, vilken kallades Mästare eller Stormästare (engelska 'Master' och senare 'Grandmaster'). Det är som påpekats Stormästaren som än idag är ordens statsöverhuvud. Han har rang och värdighet av prins och tituleras, enligt engelsk vokabulär "His Most Eminent Highness the Prince and Grand Master of the Sovereign Military Hospitaller Order of St John of Jerusalem, of Rhodes

and of Malta". Det är genom bullan 1113 som Johanniterorden erhöll sina privilegier och sitt officiella erkännande som en av kyrkan erkänd orden med rätt att själv utse sin Stormästare. Därmed hade kristenhetens idag äldsta religiösa orden bildats. Därmed lades grunden till den vidare utveckling som folkrättsligt skulle resultera i den suveräna Malteserorden. Även om orden har haft och alltjämt har religiösa band till den Heliga stolen är den folkrättsligt och statsrättsligt suverän och självständig och står fri från alla bindningar av denna karaktär till den Heliga stolen.²⁴

Redan 1113 framträder således Johannesbrödraskapet som en i Jerusalem under korstågstiden verkande munkorden. Under ordens andra stormästare Fra Raymond de Puy, som efterträdde 'Salige Gerhard' 1118, utökades de hospitalära och vårdande uppgifterna till att även omfatta militärt skydd av sjuka och sårade samt av de kristna pilgrimer som kom till det Heliga landet. Jämte funktionen som en religiös munkorden kom densamma alltmer att omvandlas till en aristokratisk munk- och riddarorden, där riddarna verkligen skulle visa sig kapabla att användas i strid för att skydda orden och dess skyddslingar. Än idag gäller att malteserriddarna av de högsta klasserna samtidigt har avlagt de religiösa munklöftena. Ordens syften och ändamål framträder i valspråket *fidei et obsequium pauperum, d v s "till trons beskydd och i de sjukas tjänst"*. Efter Jerusalems fall 1187 inför sultanen Salladin föll ordens sjukhus och fäste i staden Acre, mer känd som S:t Jean d'Acre (nuv Akko) 1291. Detta var den sista kontakten med Palestina som orden hade.²⁵

Därefter vidtar den period i Malteserordens historia som kallas den cypriotiska, baserad på innehavet av Cypern 1291 – 1309. Detta efterträddes av det suveräna innehaven av Rhodos 1309 – 1522 och av Malta 1530 – 1798. Ordens utveckling alltifrån Jerusalem-tiden och framåt beskrivs i artikel 1 i ordens konstitutionella stadga på följande sätt: "The Sovereign Military and Hospitaller Order of Saint John of Jerusalem, of Rhodes and of Malta, arose from a group of hospitallers of the Hospice of Saint John of Jerusalem who had been called upon by circumstances to augment their original charitable enterprise with military service for the defence of pilgrims to the Holy Land and of Christian civilization in the East. It is a lay religious Order, by tradition military, chivalrous and nobiliary, which in time became sovereign on the islands of Rhodes and later of Malta". Med tiden blev orden suverän på Rhodos och Malta, sägs det.²⁶

För Sveriges vidkommande skall nämnas att redan under kung Knut Erikssons regeringstid 1167 – 1185 det i Sverige uppträder medlemmar av Johanniterorden. Kung Knut Eriksson var Erik den heliges son. Det var under prioratet Dacia som ordens klosterbröder verkade i Sverige under medeltiden. Ordenspriorats huvudsäte låg emellertid i Antvorskov på Själland. Prioratet, som lydde under den s k tyska tungan – Johanniterorden var uppdelad i olika s k Langues eller Tungor – omfattade Danmark, Sverige och Norge. Ordensbröderna kom att uppföra ett kloster invid missionären Eskils grav i nuvarande Eskilstuna, en av de stora kultorterna i Sverige under den tidiga medeltiden. På 1300-talet grundades ett mindre kloster i Stockholm. Mot slutet av medeltiden fanns även ett hospits i Kalmar. Vid Österlånggatan i Stockholm invigdes en Johanniterkyrka i början av 1500-talet.²⁷

8. Medeltida korsriddarordnar – Gotlands betydelse

Vid sidan om Johanniterorden skall även nämnas Svärdsriddarorden (*Fratres militiæ Christi eller Kristi ridderskaps bröder*), en andlig riddarorden som existerade 1202 – 1237 och som grundades för att hjälpa biskop Albert av Riga att kristna mellersta Baltikum eller Livland. Den kom att besitta nuvarande Lettland och södra Estland och hade biskopen i Riga som sitt andliga överhuvud. De flesta ordensriddarna var tyska och ordensregeln utformad efter Tempelherreordens mönster. Benämningen svärdsriddare syftar på ordensmantelns röda svärd. När orden 1236 anföll det litauiska Samogetien led den ett svårt nederlag vid Saule och 1237 kom den att uppgå i den Tyska Orden eller Deutsche Orden (*Ordo domus Sanctæ Mariæ Theutonicorum (in Jerusalem)* eller *Orden för huset för tyskarnas Sankta Maria*

Hospital i Jerusalem). Detta var ytterligare en andlig riddarorden, vilken hade grundats av köpmän från Bremen och Lübeck under belägringen 1189 – 1190 av Acre i Palestina. I Acre eller i S:t Jean d'Acre, som staden senare kom att kallas, hade likaså, som nämnts, även Johanniterriddarna sitt stora och välkända sjukhus. Vid sidan av deras innehav av Acre skall nämnas Margat och Le Krak des Chevaliers. Liksom Johanniter- eller Malteserorden hade den Tyska Orden ursprungligen en sjukvårdande funktion, men kom från 1198 att vara en militär riddarorden, vilkens medlemmar bar svart kors på vit klädnad. Den var således en kämpande korsriddarorden. Det är den Tyska Orden som kom att spela en stor politisk roll i Östersjön och i Östeuropa under medeltiden. Åren 1398 – 1408 ingick Gotland i ordens politiska välde. År 1562 förlorade den Tyska orden sina livländska besittningar till grannländerna och 1809 förklarade kejsar Napoleon orden upplöst. År 1834 återupprättades dock den Tyska orden i Wien som en kyrklig orden med verksamhet inom sjukvård och välgörenhet.²⁸

Det finns anledning att särskilt uppmärksamma Gotland. Som framgått låg Gotland under den Tyska Ordens överhöghet vid 1300-talets slut och 1400-talets början. Orden hade på Gotland efterträtt de beryktade vitaliebröderna, ett sjörövarband som vid denna tid härjade i Östersjön med Visby som ett av sina fästen. I det läge som uppkom i Sverige under kung Gustav IV Adolfs sista kaotiska regeringsår, vilka föregick statsvälvningen 1809, erbjöd faktiskt Sverige 1806 den suveräna Malteserorden att få överta Gotland. I detta sammanhang behandlades Malteserordens representanter från den svenska kronans sida som representanter för en suverän stat. Detta erbjudande kom i ett läge där Malteserorden 1798 hade förlorat ön Malta till kejsar Napoleon och där orden sökte ett nytt förfäste. Det är perioden mellan förlusten av Malta 1798 och den slutliga inflyttningen i Malteserpalatset i Rom 1834 som betecknas som Malteserordens exil.²⁹

Den 24 Messidor i den franska revolutionens sjätte år, d v s den 12 juni 1798, var det sju malteserriddare som ombord på det franska fartyget *Orient* undertecknade handlingarna rörande kapitulationen och uppgivandet av Malta. Den dåvarande Stormästaren Fra Ferdinand von Hompesch hade beordrat sina riddare att inte försvara Malta, vilket resulterade i att franska soldater plundrade ön. Malta hade då i 268 år legat under Malteserordens exklusiva suveränitet. Det var Malteserorden som hade byggt upp den bergiga och ogästvänliga ön alltifrån den 26 oktober 1530, då stormästaren Fra Philippe de Villiers de l'Isle-Adam hade tagit den i besittning i egenskap av vasall under kungadömet Sicilien. Det skall, utifrån folkrättsliga synpunkter, särskilt betonas att Malteserorden dels av den svenska kronan dels av kungadömet Sicilien behandlades som en suverän statsbildning även under ordens exilperiod. När orden 1530 erhöll suveränitet över Malta var det en utdelning av ett vasallskap till en redan suverän furste, nämligen till ordens Stormästare, ungefär på samma sätt som de flesta italienska småstaterna vid denna tid, t ex Parma, Toscana, Modena, Ferrara, Mantua etc var suveräna stater under den tysk-romerske kejsaren. Att vara vasall under påven eller kejsaren var en del av denna tids politiska system. Även om innehavet av ön Malta bidrog till att förankra ordens ställning som en suverän statsbildning, var det inte det suveräna innehavet av maltesiskt territorium som skapade ordens suveränitet. Ordens stormästare var redan en suverän furste, främst genom det tidigare innehavet av Rhodos 1309 – 1522. Johanniter- eller Malteserordens suveräna ställning under Rhodos- och Maltaperioderna 1309 – 1798, alltså under 500 år, erkändes av samtida furstar och stater. Även i tiden efter förlusten av Malta behandlas orden de facto som en suverän statsbildning, vilket inte minst visas av att Sverige 1806 ville ge Gotland till den suveräna Malteserorden. Vad trevligt hade det inte varit att idag ha haft Malteserordens säte i Visby. Då Malteserorden var en sjöfarande orden, med specialitet att behärska Medelhavet, hade säkert färjeförbindelserna till Gotland i så fall fungerat bättre än de gör idag.³⁰

Reformationen på 1500-talet fick som resultat att Johanniterorden i huvudsak kom att försvinna från de länder som blev protestantiska. Emellertid kom en i Tyskland verkande

särskild gren av orden att efter reformationen fortleva som en protestantisk-evangelisk gren av Johanniterorden. Det är från denna gren som den protestantiska Johanniterorden i Sverige härstammar. Den gamla Johanniterorden med rötter i Jerusalem har således kommit att uppdelas på en protestantisk och en katolsk gren. Den protestantiska grenen har behållit ursprungsnamnet Johanniterorden. I Sverige kallas den numera 'Johanniterordens i Sverige Riddarförbund'. Det är som framgått den katolska grenen som efter innehavet av Malta 1530 – 1798 kommit att gå under namnet Malteserorden. Som också framgått räknas som ordens förste stormästare 'Blessed Gerhard', död 1120. Med tiden har det blivit 78 stormästare, där den nuvarande stormästaren engelsmannen Fra Andrew Bertie valdes 1988.³¹

9. Folkrättens motpoler

Ovan har betonats att opinioner och 'goda förebilder' spelar en väsentlig roll i den folkrättsliga normbildningen. Som påpekats är själva grundidén med folkrätten att det 'goda' och det 'rättvisa' skall segra över det 'onda' och det 'orättfärdiga'. Denna uppdelning mellan 'gott' och 'ont' finns tidigt i folkrättens historia genom uppdelningen i 'rättfärdiga krig' och 'orättfärdiga krig'. Som nämndes ovan hör de s k heliga krigen till 'de rättfärdiga krigen'. Till 'rättfärdiga krig' hör egentligen sådana krig som kan betecknas som försvarskrig. Till 'orättfärdiga krig' hör angreppskrig, vilka även i vår tid genom FN-stadgan är förbjudna. Utifrån perspektivet av "goda förebilders" centrala roll i utvecklingen av de folkrättsliga normerna finns anledning att prisa det närmande som den katolska kyrkans överhuvud Johannes Paulus II, förmodligen mot slutet av sitt historieskapande pontifikat, har sökt åstadkomma i förhållande till de två andra huvudreligioner som kan lämna bidrag till en slutlig fred i Palestina, ungefär 1000 år efter det att 'den Salige Gerhard' och hans munk- och riddarbröder i Johanneshospitalet i Jerusalem lade förband på de som sårats i och omkring Jerusalem. När man ser på TV-bilderna från striderna i dagens Jerusalem, 1000 år senare, önskar man nästan att man hade sett Fra Gerhard och hans bröder och systrar med sina förbandslådor bland befolkningen. Särskild uppmärksamhet skall i detta sammanhang ägnas åt det Malteserorden tillhöriga sjukhuset 'Holy Family Hospital' i det palestinska Bethlehem, i vilket sjukhus intill 1997 inte mindre än 10 000 barn hade fötts. Inte minst har ordförande Arafat uttalat sig mycket uppskattande om detta sjukhus verksamhet.³²

Det synes uppenbart att ett närmande mellan de tre stora religionerna kristendomen, judendomen och islam kan ha en direkt påverkan dels på den framtida folkrättsliga regel- och normbildningen, dels på den praktiska lösningen av Palestinafrågan. Vore det inte dags för företrädare för de tre stora religionerna att gemensamt fundera på hur frågan om Jerusalems ställning skulle kunna ordnas. Speciellt i perspektivet av att israeler och palestinier nu skjuter varandra sönder och samman. Och speciellt i perspektivet att det inte synes möjligt att nå en rent politisk lösning. När stater i historien inte kunnat enas om fördelningen av ett strategiskt eller symboliskt viktigt nyckelområde, har oftast en s k condominiumlösning framträtt som det enda vettiga. En form av samregerande eller "gemensam eller kollektiv suveränitet". I en sådan lösning skulle som sagt företrädare för judendomen, islam och kristendomen kunna spela en viktig roll. Varför inte också Malteserorden med sina palestinska rötter och med sin pågående medicinska verksamhet i Palestina?³³

För den som är intresserad av den folkrättsliga normbildningen – d v s hur de folkrättsliga normerna skapas och utvecklas – vill jag hänvisa till föreläsningar jag höll i början av 1980-talet inför 'the Egyptian Society of International law' i Kairo och inför Haagakademien för internationell rätt under titeln *Changes in the Norms guiding the international Legal System – history and contemporary Trends*. I dessa föreläsningar gick jag igenom folkrättens historiska utveckling fram till våra dagar. I föreläsningarna kom till slut två motpoler att framträda. Den ena sökte dra de folkrättsliga normerna i riktningen mot ett totalitärt och människofientligt håll. Den andra strävade efter att upprätthålla och förstärka skyddet för den enskilda människan och respekten för den mänskliga värdigheten. Den ena polen utgjordes av det människofientliga och ateistiska samhällssystem som kommit att gå under namnet marxism-

leninismen eller kommunismen. Inom detta samhällssystem, liksom inom nazismen, trampades de mänskliga rättigheterna under fötterna.³⁴

Eftersom jag tjänstgjorde vid den svenska ambassaden i Moskva åren 1974 – 1976 tycker jag mig veta en del om detta. Under min tid i Moskva rörde jag mig mycket i det marxist-leninistiska sovjetsamhället. För att köpa en limpa fick man köa i oändlighet. Om någon medborgare sade något opassande slog den repressiva apparaten till – och medborgaren kunde för resten av livet få köa i Gulag-arkipelagen, den straffarkipelag som blev så herostratiskt ryktbar genom den landsförvisade sovjetiske författaren Alexandr Solzjenitsyns 1973 – 1975 utgivna bok *Gulag-arkipelagen*, en nattsvart skildring över de mänskliga rättigheternas totala sammanbrott. Det är ju resterna av detta samhällssystem som vi nyligen sett det blodiga resultatet av i ex-Jugoslavien. Fortfarande hålls en stor del av jordens befolkning inestängda i detta system.³⁵

Motpolen till detta repressiva system är den idévärld som finner sina rötter i det Nya Testamentets mänskliga etik. Att fullt ut respektera den individuella människan och hennes värdighet. Hur man än vänder och vrider på de rättsliga och folkrättsliga grundsatserna hamnar man ändå till sist i slutsatsen att den absoluta kärnan i läran om respekten för den mänskliga individen, och det mänskliga livet, ändå ligger i den religionens etik som har sina rötter i Nya Testamentet. Om man inte vill se dessa samband hamnar man i stora folkrättsliga problem, därför att dessa grundläggande mänskliga värdenormer inte kan vara beroende av att de enbart fastställs i konventions- eller avtalsform mellan de suveräna staterna. De ligger väsentligt djupare än så. Även om en stat anser sig vilja bryta mot de folkrättsliga påbuden om respekt för individen och människan är den ändå bunden att respektera dessa regler, därför att de är övergripande och allmängiltiga, m a o förankrade i den djupa mänskliga etiken. I folkrätten laborerar man här med ett begrepp som kallas *jus cogens*. I religionen talar man om 'Guds bud'.³⁶

10. Moral och etik contra marxism och socialism

Det förefaller vara en trend att människor alltmer börjar reagera i "moraliska och etiska termer". Man skall inte göra så och så. Man skall inte borra efter olja i fattiga länder. Man skall inte befrämja barnarbete i de fattiga länderna. De fattigaste länderna skall få en radikal skuldavskrivning från de rika långivarna. Och så vidare. Det är märkligt att vi i vår allmänt ateistiska värld alltmer omfattas av moral och etik. Till och med stater och statsledningar förväntas numera föra en "moralisk och etisk utrikespolitik". Man har s k "etiska fonder" i näringslivet. Var ifrån kommer dessa moraliska och etiska grundsatser om inte allra djupast ifrån religionen och den religiösa etiken. Detta är väl svårt att erkänna för de flesta, men var skall man eljest slutligt förankra dessa etiska värden? Det är till följd av sådana frågor som i varje fall jag som folkrättsjurist ofta har återvänt till religionens roll i världspolitik. Under min tid som folkrättssakkunnig i UD försökte jag i varje fall att föra in en sådan dimension i de utrikespolitiska och folkrättsliga bedömningarna.³⁷

Mellan 1967 – 1969 tjänstgjorde jag på svenska ambassaden i Bagdad. Här fick man en bestämd föraning om den islamiska religionens ökande roll i det politiska skeendet, såväl inrikes- som utrikespolitiskt. I Moskva, där jag tjänstgjorde under partisekreterare Brezhnevs allra värsta kommunistiska stenstodsår (1974 – 1976), gjorde vi på ambassaden i Moskva i vår rapportering hem till UD bedömningen att de religiösa krafterna i sovjetimperiets utkanter snart skulle slita sönder imperiet. Vare sig de islamiska religiösa krafterna i söder eller den allt starkare katolicismen i väster, inte minst i Polen, skulle i längden finna sig i att kvarstanna i det ateistiska marxist-leninistiska Sovjetunionen. Till slut skulle det repressiva systemet inte klara av att förtrycka den enskilde individen. Här kan man verkligen tala om religionen som en potentiell "krutduk" i det sovjetiska imperiet. Detta var en uppfattning som vi från Moskva sände hem till UD.³⁸

År 1979 inträffade den iranska revolutionen, där den islamiska fundamentalismen tog över makten med Imam Khomeini som religiös styresman. Plötsligt fanns det i världspolitiken en teokrati, d v s en stat som i teorin styrs av Gud och i praktiken av prästerskapet. Eller av 'Guds representanter'. Till demokratier, oligarkier och diktaturer lades också begreppet teokrati. Över hela den politiska apparaten stod den andlige ledaren och det religiösa väktarrådet. Vad kunde vi inom UD och i diplomatin om religion och religionshistoria? Här gällde det att vidga horisonten. Den fundamentalistiska islamiska religiösa materiernas inträngande i världspolitiken, och därmed i folkrätten, kunde bli en allvarlig händelse i den folkrättsliga normutvecklingen. Särskilt som jihad-doktrinen (läran om det heliga kriget) kunde komma i motsatsställning till FN-stadgan. Inte minst är det, som påpekats, den misstolkade och politiskt manipulerade jihad-doktrinen som blivit ett stort problem i det internationella umgänget, där som sagt varje terrorist tar termen i sin mun för att rättfärdiggöra sitt handlande. Hur kan det någonsin berättigas att oskyldiga civila människor, män, kvinnor, pojkar, flickor och t o m bebisar massakreras i urskiljningslösa terrorattacker. Som nämndes ovan var det just detta som den ursprungliga doktrinen om jihad ville förbjuda. Likaledes ligger det så långt bort man kan komma från de folkrättsliga normerna. Sådant agerande går aldrig att försvara.³⁹

När det gällde det kommunistiska Sovjetunionen, vår grannstat tvärs över Östersjön, hade man som folkrättssakkunnig i UD, förutom alla andra konkreta problem som förelåg i förhållandet till Sovjetunionen (t ex ubåtskränkningarna och förhandlingarna att avgränsa den sk gråzonen öster om Gotland) dessutom att greppa den enorma frågan om de mänskliga rättigheterna i Sovjetunionen och i Sovjetunionens satellitstater, inte minst i de baltiska staterna. Sveriges tidiga erkännande av Sovjetunionens olagliga annektering av de baltiska staterna efter 2:a världskriget – ett led i den svenska eftergiftspolitiken gentemot det marxistiska Sovjetunionen – är en skamfläck på den svenska skölden. För alla som hade ögon att se med och öron att höra med stod det klart att alltsedan sovjetstatens tillkomst 1917 de fundamentala mänskliga rättigheterna på det grövsta hade trampats under fötterna. Hur många miljoner människor har dödats i kommunismens namn? Hur många miljoner har dödats i nazismens namn? Två totalitära system som i vår egen tid totalt tappade alla etiska och folkrättsliga spärrar. Det förfärliga är att så många personer betraktade de kommunistiska experimenten, inte minst i Pol Pots Kambodja, som "intressanta exempel på en nödvändig samhällsomvandling, där man fick räkna med att det inte gick att göra revolution utan att krossa några ägg". Äggen var alltså människor. Sådana budskap låg långt bort från de humanitära och etiska budskap man trodde skulle utgöra våra rättesnören.⁴⁰

11. Den påvliga kurian – om tros- och religionsfrihet i folkrätten

Det var i efterdyningarna till 68-radikalismen, vilken avsatte markanta spår i den svenska utrikespolitiken, som många krafter under 1970- och början av 1980-talet verkade för att Sverige borde upprätta diplomatiska förbindelser med den Heliga stolen eller Vatikanstaten. Bland förespråkarna för detta fanns såväl borgerliga politiker som socialdemokrater, där särskilt skall nämnas medlemmar i Broderskapsrörelsen. Som UD:s folkrättssakkunnige sökte jag verka för ett öppnande av diplomatiska förbindelser mellan Sverige och den Heliga stolen. Denna fråga hade flera folkrättsliga dimensioner, inte minst frågan huruvida Vatikanstaten uppfyllde de gängse kriterierna för en statsbildning, d v s territorium, befolkning och jurisdiktion häröver. Vid sidan om dessa mer tekniska folkrättsliga bedömningar kan jag väl nu tjugo år efteråt avslöja att det också var min förhoppning att budskap från den katolska kyrkans överhuvud via vår ambassad vid Vatikanen skulle finna vägen in i de svenska utrikespolitiska bedömningarna. Att man i Sverige skulle få mer aktiv del av de etiska budskap som ofta framfördes av påven. Det är just härigenom som också de folkrättsliga normerna kan påverkas. Vid sidan av sin roll som den katolska kyrkans överhuvud fyller, som betonats ovan, påven rollen som ett inflytelserikt "världssamvete", där många kan hålla med om budskapen alldeles oavsett dessas katolska ursprung. Vem kan ha

något emot påvens uppfattning att dödsstraffet i U S A bör avskaffas? I andra frågor, t ex i abortfrågan, skiljer sig emellertid uppfattningarna grundligt åt.⁴¹

För att upprätthålla det svenska utrikesdepartementets kunskapsnivå när det gällde den pågående politiska utvecklingen i Mellanöstern, Sovjetunionen, Polen och Latinamerika (t ex de katolska s k befrielse teologerna), samt inom området för utvecklandet av de mänskliga rättigheterna, blev det en nödvändighet att vidga Sveriges diplomatiska kontakter, framförallt med den Heliga stolen, där ofta den information fanns som vi sökte. Den påvliga kurian i Rom, d v s det påvliga kansliet, eller 'regeringen', vilken leds av kardinalstatssekreteraren, anses allmänt vara bland de mest välinformerade i världen. Den har tillgång till den katolska kyrkohierarkins kunskaper ända ned på församlingsnivå, ända bort i de mest avlägsna delarna av världen. Kyrkan känner väl sina trosbekännare världen runt, vilka uppgår till runt en miljard människor. Man avläser snabbt uppfattningar och känner av trender i det mänskliga tänkandet. Man är medveten om politiska orättvisor och förtryck av oliktänkande. Man kan lätt etablera lokala kontakter. Man försöker i själavårdsarbetet lindra de smärtor som det politiska förtrycket medför. Kyrkan försöker vinna politiskt utrymme så att dess bekännare kan åtnjuta den mänskliga rättighet som kallas religionsfrihet.⁴²

Enligt Förenta Nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antagen den 10 december 1948 äger enligt artikel 18 envar "rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och att ensam eller i gemenskap med andra offentligt eller enskilt utöva sin religion eller tro genom undervisning, andaktsövningar, gudstjänst och iakttagande av religiösa sedvänjor". Samma grundläggande rättigheter fastslås åter i artikel 9 i den Europeiska konventionen den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Det är viktigt att observera att de trosfriheter som tillförsäkrats den enskilde individen innefattar dennes och hans kyrkas rätt att fritt och utan inblandning få praktisera sin religion på det sätt som dess trossatser föreskriver. Uppenbart är att vi här känner av den gränslinje över vilken staten och den statliga lagstiftningen inte får gå utan att kränka dessa grundläggande mänskliga rättigheter. Det är kyrkan som tolkar trossatserna och Bibelns ord, inte den statlige lagstiftaren. Över rätten till tros- och religionsfrihet vakar den Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.⁴³

I fråga om den mänskliga rättighet som kallas tros- och religionsfrihet har Sverige i ett historiskt perspektiv inte ett helt oproblemiskt förflutet. Till följd av Uppsala mötes beslut 1593, genom vilket katolicismen på nytt avvisades (efter Johan III:s försök att återinföra katolicismen), samt på grund av den historiska utvecklingen under den svenska stormaktsperioden, där kung Gustaf II Adolf blev protestantismens banérförare under det 30-åriga religionskriget på den europeiska kontinenten, och där kungen stupade i strid mot de katolska styrkorna vid Lützen 1632, fick Sverige i tiden därefter en tämligen neurotisk inställning till det katolska. Detta har påverkat möjligheterna att här i landet utöva någon annan religion än den lutherska. Enligt Örebro stadga 1617 var det förenat med dödsstraff att vara katolik. Även om smärre lättnader kan noteras under 1700- och 1800-talet är det egentligen först med den s k dissenterlagen 1873 som det blev tillåtet för svenska medborgare att tillhöra den katolska kyrkan. Det var först 1953 som Stockholms katolska stift formellt inrättades. Det svenska kynnets traditionella misstänksamhet mot det katolska bör vara viktig att hålla i minnet när Sverige agerar i förhållande till den katolska kyrkan. Vad som i de beslutande instanserna i Stockholm ses som en rutinåtgärd kan hos den katolska menigheten uppfattas som ett antikatolskt förhållningssätt. Historiken gör att man är känslig för detta. Här skulle kunna nämnas regeringens beslutet i april 2001 att, trots protester och vädjanden, lägga ned den svenska ambassaden vid den Heliga stolen, eller Vatikanen, vilket beslut från regeringens sida angavs ha finansiella orsaker.⁴⁴

12. Begreppen 'den Heliga stolen' och 'Vatikanstaten'

När man talar om den katolska kyrkans centrum i Rom används begreppet 'den Heliga Stolen' (Sedes Sancta, Santa Sede, the Holy See, Saint Siège) omväxlande med begreppet Vatikanstaten eller Vatikanen. Begreppet 'den Heliga stolen' syftar på den apostoliska succession enligt vilken det bildas en oavbruten kedja av Kristi Ställföreträdare alltifrån aposteln Petrus. Den nuvarande påven anges som den 264:e efterträdaren till S:t Petrus. Begreppet Vatikanen eller Vatikanstaten har en geografisk betydelse och syftar på den stat, 44 hektar, i vilken innehavaren av den Heliga Stolen, alltså den i konklaven valde påven, är statsöverhuvud. Konklaven är liktydig med det elektorskollegium som inom sig väljer ny påve. Elektorskollegiet består av de kardinaler i den katolska kyrkan som ännu inte fyllt 80 år.⁴⁵

Efter det att Italiens kung Viktor Emanuel 1870 hade erövrat vad som återstod av den en gång vidsträckt Kyrkostaten, vilken stat påvarna sedan 700-talet hade regerat som världsliga furstar, inlemmades Kyrkostatens territorium i kungariket Italien. Även om den italienska s k garantilagen av 1871 erbjöd påven en personlig okränkbarhet erhöll påven ingen suveränitet över Vatikanen och dess omgivningar. På grund härav avvisades erbjudandet och påvarna stängde in sig i Vatikanpalatset. Detta har blivit känt som den "romerska frågan" eller "fångenskapen i Vatikanen". Först genom det s k Lateranfödraget den 11 februari 1929 mellan påven Pius XI och Italiens premiärminister Mussolini återupprättades påvens statsrättsliga funktioner i och med att den 44 hektar stora Vatikanstaten bildades. Härtill kommer ett antal byggnader och landområden utanför själva Vatikanen. I de tre Lateranfödragen ingår det s k Konkordatet, ett avtal som i religionshänseende reglerar den Heliga Stolens och republiken Italiens ömsesidiga rättigheter och skyldigheter. Genom Lateranfödraget erkände Italien Vatikanens fulla suveränitet samt dess rätt att upprätta diplomatiska förbindelser med omvärlden. I fördraget erkändes påven som statsöverhuvud i 'Stato della Città Vaticano', alltså i Vatikanstaten.⁴⁶

I ett folkrättsligt perspektiv skall noteras att under perioden 1870 – 1929 den Heliga Stolen stod utan territorium. Här fanns således en stat utan territorium, vilken ändå av de flesta makter, trots avsaknaden av territorium, erkändes som en suverän stat, med vilken staterna fortsatte att upprätthålla diplomatiska förbindelser. Härav framgår att den allmänna folkrätten, såsom den kommer till uttryck i sedvanerätten, eller med andra ord i staternas repetitiva *de facto*-handlingar, även godtar att en suverän statsbildning kan vara utan territorium, utan s k territoriellt *imperium*. De historiska traditionerna och andra staters *de facto*-uppträdande i förhållande till den Heliga stolen 1870 – 1929 kompenserar s a s frånvaron av det folkrättsliga element som förutsätter ett innehav av territorium för att en suverän statsbildning skall anses föreligga. Staternas *de facto*-handlingar "läker" med andra ord frånvaron av ett visst eljest nödvändigt kriterium. Precis samma sak kan hävdas för Malteserordens vidkommande. De folkrättsliga bedömningarna rörande Malteserordens suveräna ställning följer i mångt och mycket de folkrättsliga bedömningarna rörande den Heliga stolens eller Vatikanstatens suveräna ställning. Vid dessa bedömningar bör hänsyn inte minst tas till att en total frånvaro av kriterierna "territorium, folk och jurisdiktion" inte hindrade stormakterna och andra stater från att ge fullt erkännande och att upprätthålla fulla diplomatiska förbindelser med de exilregeringar som bildades på utländsk mark efter det att Hitler under 2:a världskriget hade invaderat och ockuperat Polen, Lettland, Estland, Litauen, Luxemburg, Nederländerna, Belgien, Norge, Grekland och Jugoslavien och där installerat sina lydregimer. Här förelåg således en brist i samtliga de tre huvudkriterierna för att en suverän statsbildning enligt folkrätten skall föreligga. Nämnas skall att flera stater också har erkänt den Palestinska myndigheten som om den vore en stat, detta till trots av att någon effektiv kontroll över territoriet inte kan sägas föreligga.⁴⁷

Den Heliga Stolen utbyter inte diplomatiska företrädare med andra länder på grundval av sitt innehav av Vatikanterritoriet i Rom, utan på grundval av sin historiska status erkänd av

folkrätten och av andra stater. Etablerandet av Vatikanstaten genom Lateranfödraget 1929 tillskapade inte något nytt suveränt statssubjekt i folkrättslig bemärkelse, eftersom den Heliga Stolen redan var ett suveränt statssubjekt när Stolen undertecknade Lateranfödraget. I stort sett kan som sagt samma sak hävdas för den suveräna Malteserorden, vilken på samma sätt som den Heliga Stolen kan uppvisa en närmast 700-årig tradition som suverän statsbildning, erkänd av folkrätten och andra stater. Detta alldeles oberoende av innehav av territorium eller inte. Den Heliga stolen upprätthåller diplomatiska förbindelser med cirka 120 stater och Malteserorden med ett 80-tal stater. Medan den Heliga stolen, i likhet med Schweiz, innehar status som observatörsstat vid Förenta Nationerna innehar Malteserorden, från 1994, status som sk permanent observatör vid FN. Gränsen för att bli observatörsstat ligger i att Malteserorden upprätthåller diplomatiska förbindelser med halva det antal stater som motsvarar FN:s totala medlemsantal plus en stat. Både den Heliga stolen och Malteserorden upprätthåller fulla diplomatiska förbindelser på ambassadörsnivå med EU-kommissionen, vilken representerar EU:s medlemsländer.⁴⁸

13. Diplomatiska förbindelser med Heliga stolen – ambassadens nedläggning

Samtidigt som svenska utrikesdepartementet under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet alltmer började luta åt det nödvändiga i att upprätta formella förbindelser med den Heliga stolen kom samma signaler från Sveriges riksdag. Här kan särskilt nämnas de socialdemokratiska broderskaparna Evert Svenssons och Bertil Zachrissons motion 1980/81:1207, i vilken de hemställde att "riksdagen hos regeringen anhåller om att Sverige upprättar diplomatiska förbindelser med Vatikanstaten". I Utrikesutskottets betänkande 1981/82:14 den 1 december 1981 stöddes detta krav. I en promemoria den 11 december 1981 uttalade jag som UD:s folkrättsakkunnige att regeringen utan folkrättsliga hinder kunde gå vidare med att upprätta förbindelserna. Här hade jag då beaktat folkrättsliga förhållanden av den karaktär som ovan berörts.⁴⁹

Det var utrikesminister Ola Ullsten (fp) som fann frågan om diplomatiska förbindelser med den Heliga Stolen intressant och viktig. När jag under hans tid som utrikesminister, i oktober 1981, i egenskap av UD:s folkrättsakkunnige avlade ett besök i Vatikanen sade man mig att "Sveriges ställning och politik var av den arten att Vatikanen skulle känna sig hedrad om diplomatiska förbindelser kom till stånd". Den Heliga stolen betraktade således Sverige som en viktig motpart. Vid samma tillfälle 1981 avlade jag ett besök i Malteserordens palats på Via Condotti. Även Malteserorden har uttalat intresse av att upprätta diplomatiska förbindelser med Sverige, inte minst mot bakgrunden av att Malteserorden och Sverige båda befinner sig bland dem som snabbt bidrar till att lindra nöd och svårigheter för sjuka och sårade i krigs- och krisdrabbade områden. Båda ägnar sig åt medicinskt och hälsobringande bistånd till fattiga länder. Här skall särskilt pekas på Malteserordens sjukhus och dess ambulansverksamhet. Det föreligger således praktiskt taget en parallell och identisk politik mellan Malteserorden och Sverige. Diplomatiska förbindelser mellan Sverige och Malteserorden har ännu inte kommit till stånd. Skulle en sådan propå komma får man hoppas att Sverige beaktar den suveräna ordens idoga arbete för uppfyllandet av de mänskliga rättigheterna och dess konkreta arbete bland döda, sårade, sjuka och flyktingar på slagfälten ute i världen.⁵⁰

Vad som i det interna arbetet i regeringskansliet i Stockholm särskilt kom att demonstrera vikten av att Sverige ändå hade en direkt officiell kanal till den Heliga Stolen var det kända Dagmar Hagelin-fallet, flickan som så tragiskt försvann i Argentina. Utrikesminister Ola Ullsten ville använda varje tänkbar kanal för att ta reda på vad som hade hänt med flickan. Han instruerade mig att underhand ta kontakt med Vatikanen och be påven personligen ta upp fallet vid dennes besök i Argentina i juni 1982 (PM 22 nov 1982). Så gjordes av påven och i ett brev från kardinalstatssekreteraren den 18 oktober 1982 bekräftades att fallet hade tagits upp och dessutom följdes upp av den påvliga nuntien i Buenos Aires.⁵¹

I juni 1982 upprättades formella diplomatiska förbindelser mellan den Heliga Stolen och Sverige. Det var då 450 år sedan Sverige genom reformationen lämnade katolicismen och blev ett protestantiskt land. Sedan ett tiotal år har Sveriges ambassadör vid Vatikanen residerat i Rom, där han har haft direkt tillträde till kurian och Vatikanens alla avdelningar och organ. För att fullt ut kunna fylla funktionen som sändebud vid Vatikanen behövs det verkligen att man är på plats. Endast så kan man få del av den intensiva rörelsen i Vatikanens korridorer och kontor. Vid dagliga pressbriefings får man del av de för dagen viktiga händelserna.⁵²

Många blev därför betryckta när de i april 2001 läste om att regeringen beslutat att lägga ned Sveriges ambassad vid Vatikanen. I fortsättningen skall Sverige diplomatiskt täcka händelserna vid den Heliga Stolen från Stockholm. Detta är givetvis ingen bra lösning, speciellt taget i beaktande den roll som påven och hans kyrka spelar för den folkrättsliga och etiska normgivningen. Eftersom Sverige i stort sett söker verka utefter samma utrikespolitiska och folkrättsliga riktlinjer som den Heliga stolen, där båda särskilt betonar freden och respekten för de mänskliga rättigheterna, borde Sverige ha funnit en god och nära bundsförvant i den Heliga stolen. Det är därför olyckligt att dra tillbaka den väletablerade svenska ambassaden vid den Heliga stolen. I det subtila diplomatiska språket anses ett återdragande av en ambassad, även om det inte är fråga om att avbryta de diplomatiska förbindelserna, trots allt som en markering av ogillande eller missnöje med motparten. Då det rimligen ej kan vara detta som ligger till grund för det svenska beslutet, bör det omprövas. Inte minst i det perspektiv som ovan tecknades, att Sverige när det gäller sitt agerande i förhållande till den katolska kyrkan kanske bör gå lite försiktigt fram, för att undvika lätt uppkomna missförstånd. Å andra sidan skall man också observera en insändare i *Katolskt Magasin* den 10 augusti 2001, vilken pekar på att det var naturligt för Sverige att lägga ned ambassaden: "Om Sverige nu påstås visa föga intresse för Vatikanen, är det snarare så att Vatikanen alltid visat föga intresse för Sverige och de övriga nordiska länderna, även om dessa alltid spelat en viktig roll t ex för de mänskliga rättigheterna". Insändaren pekar på förhållandet att ingen nordisk präst arbetar vid den romerska kurian samt att ingen nordisk biskop ingår i någon av kurians kongregationer eller i något av de påvliga råden. Ej heller arbetar någon nordbo i den påvliga diplomatin. Ingen katolsk ärkebiskop har utövat sitt ämbete i Sverige – eller i något av de nordiska länderna – sedan reformationen på 1500-talet och förvisso har vare sig Sverige eller något annat nordiskt land någonsin varit representerat i kardinalskollegiet. Också en viktig aspekt att fundera på – och ändra på!⁵³

14. Malteserordens suveränitet – mer om suveränitetsbegreppet

Som nämndes inledningsvis var det redan med påven Pascalis II:s bulla 1113 som Johanniterorden erhöll sin ställning som en självstyrande munkorden. Fram till 1291 var orden verksam i Jerusalem och Palestina. Därefter följde perioden på Cypern 1291 – 1309, perioden på Rhodos 1309 – 1522, perioden på Malta 1530 – 1798 samt exilperioden 1798 – 1834. Från och med 1834 fram till dags dato har Malteserorden residerat i sitt palats på Via Condotti i Rom (the Magistral Palace). Till ordens extraterritoriella egendomar hör även ordensvillan på Aventinen i Rom, liksom ett antal italienska egendomar. Till denna kategori hör även ordenspalatsen i Wien och Prag. Genom två avtal med staten Malta, den 21 juni 1991 och den 28 september 1998, erhöll orden en exklusiv och extraterritoriell nyttjanderätt på 99 år till det gamla ordensfortet Sant Angelo på Malta med "the Magistral Palace" samt kyrkan S:ta Anna.⁵⁴

I den publikation som bär titeln "the Constitutional Charter and Code of the Sovereign Military Hospitaller Order of St. John of Jerusalem, of Rhodes and of Malta" och som utgavs 1998 efter det extra generalkapitel som hölls inom orden 28-30 april 1997 benämns orden som suverän och som ett folkrättsligt subjekt (artikel 3: "The Order is a subject of international law and exercises sovereign functions". Artikel 4: "Legislative, executive and judicial functions

are reserved to the competent bodies of the Order according to the provisions of the Constitution and Code”). Det understryks vidare i artikel 4 att orden är en ”legal entity” som folkrättsligt har erkänts av den Heliga stolen. Eftersom den Heliga stolen och Malteserorden utväxlar ambassadörer med varandra, ett förhållande som utvisar klart mellanstatliga relationer mellan två suveräna statsbildningar, kan inga band föreligga mellan den Heliga stolen och Malteserorden.⁵⁵

Till följd av de argument som framkom 1951, men även senare i tiden, nämligen att Malteserordens stats- och folkrättsliga band med den Heliga stolen var så nära och täta att ordens verkliga suveränitet kunde ifrågasättas, har nya konstitutionella ändringar vidtagits av orden. Det var dessa som enligt det ovan sagda stadfästes 1997. Ändringarna har skett efter förhandlingar med den Heliga stolen. Medan den tidigare konstitutionen stadgade att Malteserorden var en ”legal enhet högtidligen godkänd av den Heliga stolen” (”The Order is a legal entity solemnly approved by the Holy See”) är detta numera helt borttaget ur ordens konstitution. Den nya lydelsen om ordens suveränitet har citerats ovan. Medan det tidigare stadgades att Malteserordens statschef, alltså Stormästaren, efter sitt val måste godkännas av påven (gamla artikel 13: ”In no case the person elected exercise the power of the office until the approval of the Sovereign Pontiff has been obtained”) stadgar den nya lydelsen i konstitutionen enbart att Stormästaren efter sitt val skall underrätta den helige fadern härom (nya artikel 13:3: ”Before the assumption of the office, the election of the Grand Master is to be communicated to the Holy Father by the person elected”). Kravet på godkännande är borta och har ersatts av en enkel kommunikation från den nye stormästarens sida, ungefär på samma sätt som varje nytt statsöverhuvud kommunicerar sitt tillträde med andra statschefer. Genomgående, på alla plan har ändringar vidtagits för att även formellt utvisa att orden i folk- och statsrättsligt hänseende står fri från den Heliga stolen. Malteserordens Storkansler uttryckte detta på följande sätt i ett tal 1998: ”This is why it is an epochal turning point. The countries which still do not recognise us will certainly not have any difficulty in doing so now; above all they will not be able to question our position by saying we are subordinate to the Holy See, as we have heard so many times in the past. This is the true significance of the Constitutional Charter, drawn up by the relevant committees”.⁵⁶

De andliga och religiösa banden mellan den helige fadern personligen och Malteserorden upprätthålls numera på så sätt att denne till sin representant vid orden utser en av kyrkans kardinaler, vilken erhåller titeln *Cardinalis patronus*. Även om dessa textändringar nu har införts i ordens nya konstitution har ej den äldre texten avskräckt stater från att inleda och upprätthålla fulla diplomatiska förbindelser med orden. För framtiden, och i syftet att undanröja oklarheter, vilka kunde avhålla stater från att upprätta förbindelser med Malteserorden, har som sagt utefter hela linjen nya texter införts i ordens konstitution utvisande att inga stats- och folkrättsliga band föreligger mellan orden och den Heliga stolen. Det finns således, enligt de definitioner angående suveränitetsbegreppet som inledningsvis angavs, i stats- och folkrättsliga hänseenden ingen instans som står över ordens Stormästare och dess styrande organ. Dessa är ”De höga ämbetsmännen” (the High Offices), ”Det suveräna rådet” (the Sovereign Council), ”Regeringsrådet” (the Government Council), ”Generalkapitlet” (the Chapter General) samt ”Det kompletta statsrådet” (the Council Complete of State).⁵⁷

Utifrån ett teoretiskt suveränitetsrättsligt resonemang kan konstateras att medan Malteserorden i sin konstitution söker rensa ut allt som kan uppfattas som inskränkningar i dess suveräna ställning, EU:s medlemsstater självmant inskränker sin suveränitet genom att underkasta sig EU och EG-domstolens regelsystem. Ingen kommer dock på idén att ifrågasätta dessa länders suveränitet. Detta visar att suveränitetsbegreppet inte längre kan definieras på det gamla traditionella sättet. Att stater i statsnyttans intresse underkastar sig en viss överstatlighet, eller accepterar långtgående bindningar till överstatliga- eller mellanstatliga organisationer, kan inte längre anses rubba suveränitetsbegreppets innebörd. I vad rör frågan om stater med s k begränsad eller inskränkt suveränitet kan i detta

sammanhang med rätta nämnas de s k satellitstater som under sovjettiden låg runt om Sovjetunionen. Trots en rent fiktiv suveränitet hade flera av dessa t o m säte och stämma i FN och kunde därmed influera världsorganisationens beslut inte minst i frågor rörande de mänskliga rättigheterna och den folkrättsliga grundordningens och fredens upprätthållande i världen. För övrigt skall här påpekas att alla de stater som bands till Sovjetunionen genom begreppen 'den socialistiska internationalismen' (the Socialist Internationalism) och 'den proletära internationalismen' (the Proletarian Internationalism) utgjordes av stater som trots en formell suveränitet mer eller mindre direkt styrdes från Moskva. De överlevde ekonomiskt enbart genom direkta subsidier och bidrag från Sovjetunionen. Här kan särskilt nämnas Fidel Castros Cuba samt Nordvietnam. Trots denna uppenbara kringkurna suveränitet erkändes dessa stater som fullt suveräna stater, varvid diplomatiska förbindelser upprättades med dem. Sverige erkände båda dessa stater.⁵⁸

I sammanhanget skall nämnas statsfördraget den 15 maj 1955 angående återupprättandet av den självständiga och demokratiska staten Österrike. Eftersom Österrike efter Tysklands kapitulation efter 2:a världskrigets slut ockuperades av sovjetiska trupper dröjde det ända till 1955 innan Österrike återuppstod som en suverän och demokratisk stat. Även om fördraget ifråga innehöll kraftiga suveränitetsbegränsningar invercade detta inte på den österrikiska suveräniteten och dess rätt att utväxla ambassadörer med omvärlden. I definitionen av begreppet suveränitet är det således viktigt att försöka bestämma hur långt inskränkningarna i suveräniteten kan gå utan att staten ifråga anses definitivt ha förlorat sin suveränitet. Vid jämförelse med de fall av inskränkt och fiktiv suveränitet som här nämnts framträder Malteserordens 700-åriga suveränitet som folkrättsligt solid, effektivt stöttad av den praxis som råder och har rätt i omvärldens behandling av orden.⁵⁹

15. Malteserordens organisation, styrelsesätt och verksamhet

Malteserorden har, såsom framgått ovan, ett i dess konstitution reglerat styrelsesätt. Den har en egen laggivning och ett eget rättssystem. Genom medlemsavgifter och bidrag från sina cirka 11 000 medlemmar världen över har den ett stabilt ekonomiskt underlag, vilket ytterligare understöds av de inkomster som kommer från dess egendomar på olika platser. Utöver medlemmarna finns 100 000-tals frivilliga som arbetar i ordens karitativa organisationer i Europa, Nord- och Sydamerika, Australien och Asien. Det finns ungefär 1,5 miljoner bidragsgivare enbart i Europa. Som nämnts är Malteserorden verksam i 114 länder. Genom sin ekonomiska styrka kan den ge betydande hjälp och fullgöra omfattande insatser för sjuka, lidande och nödställda, i synnerhet i väpnade konflikter. Inte minst i Syd- och Östeuropa samt i Mellanöstern syns det åttauddiga malteserkorset på de ambulanser, sjukhus och andra inrättningar som ägs och drivs av Malteserorden. Bland de största och mest drivande associationerna skall nämnas de franska, tyska och nordamerikanska. Enbart den franska associationens hjälpsändningar av medicin och medicinsk utrustning uppgick 1998 till ca 170 miljoner kronor. Bland de mest aktiva syns den tyska Maltserhilfsdienst, med ett stort antal volontärer och kadetter. Hos denna organisation finns t ex 1000 ambulanser. Räknar man marknadsvärdet på de nödsändningar som 'the American Association' gjorde 1998 uppgår detta till inte mindre än 122 miljoner dollar. När man går igenom förteckningen över de länder där malteserna är aktiva finner man ofta specialsjukhus för lepra eller spetälska, ögonsjukdomar och aids.⁶⁰

Efter flyttningen 1834 till Rom reorganiserades och återuppbyggdes Malteserorden i den gamla anda varur orden en gång uppstod på 1000-talet, d v s som en vårdande och karitativ ordenssammanlutning. Detta sammanfattas i konstitutionens artikel 2 sålunda: "the Order carries out its charitable works for the sick, the needy and refugees without distinction of religion, race, origin and age". Liksom i ordens begynnelseskede i Jerusalem omfattas alla som är i nöd av ordens hjälpverksamhet, utan åtskillnad av religion, ras, ursprung eller ålder. Vid Kosovokrisen var det islamiska trosbekännare som skyddades av Malteserordens flyktingtält. Det är också till de mest behövande länderna som Malteserorden koncentrerat

såväl sina diplomatiska förbindelser som sina hjälpprogram. Malteserorden utväxlar ambassadörer med Ryssland och med de östeuropeiska staterna. Praktiskt taget alla länder i Syd- och Mellanamerika har diplomatiska förbindelser med orden, liksom en majoritet av de afrikanska staterna. Alltså de länder där hjälpbehovet är som störst. Det är för effektivitetens och snabbhetens skull som Malteserorden genom sin diplomati och sina ambassadörer vill kunna komma direkt till tals med andra regeringar, FN och EU. I nödsituationer är snabbheten nödvändig. Ett av de största problemen vid krigs- och naturkatastrofer är den långa tid som förflyter mellan katastrofens inträffande och nödhjälpens ankomst. Under denna väntetid dör de drabbade.⁶¹

Malteserordens verksamhet kan schematiskt beskrivas på följande sätt.⁶²

drivande av sjukhus och ambulanskårer i en mångfald länder
 semesterläger för unga handikappade
 besök hos åldringar
 besök hos döende
 soppkök för hemlösa
 dagcentrum för hemlösa
 natthärbärga för hemlösa
 hjälp åt människor i livets slutskede
 drivande av aids-institutioner och sjukhus
 drivande av hem för åldringar
 omhändertagande av övergivna barn
 hem och daghem för handikappade
 katastrofhjälp i egen regi och i samarbete med andra organisationer
 lepraforskning och vård av leprasjuka
 insamlande, avsändande och distribution av mediciner och läkemedel till länder
 som drabbats av krig och naturkatastrofer

All denna verksamhet organiseras av Stormästaren och hans underlydande organ. Inledningsvis nämndes några av de nya organ som koordinerar Malteserordens internationella hjälpverksamhet, AIOM, ECOM, CIOMAL m fl. Till dessa kan läggas 'Latin-American Coordination Centre in Coral Gable i Florida' samt 'Project Coordination Office in Brussel', som koordinerar alla de hjälpaktioner som delvis finansieras av EU-kommissionen.

Som berörts ovan kan Malteserordens styrande organ definieras enligt följande:

Det kompletta statsrådet (the Council Complete of State), vilket väljer Stormästare.
 Generalkapitlet (the Chapter General), ordens högsta beslutande församling.
 Regeringsrådet (the Government Council), ett rådgivande organ i centrala frågor, bestående av sex 'Councillors' från olika geografiska områden.
 Det suveräna rådet (the Sovereign Council), vilket biträder Stormästaren i hans regerande av den suveräna orden och som består av honom själv eller av hans ersättare (the Lieutenant) samt av de fyra Höga Ämbetsmännen (the High Offices) jämte sex 'Councillors'.
 De fyra Höga Ämbetsmännen (the High Offices), vilka är

Storkommandören (the Grand Commander), vilken i egenskap av 'Lieutenant' ersätter Stormästaren vid dödsfall eller inkapacitet.

Storkanslern (the Grand Chancellor), i praktiken ordens regeringschef och chef för kansliet på via Condotti.

Hospitalliären (the Hospitaller), förestår ordens medicinska och karitativa

verksamhet,

Skattmästaren (the Receiver of the Common Treasure).

Under Storkanslern lyder fyra 'Secretaries', nämligen sekreteraren för utrikes ärenden (the Secretary for Foreign Affairs), sekreteraren för inre ärenden (the Secretary for Internal Affairs), sekreteraren för kommunikationer (the Secretary of Communications) och sekreteraren för särskilda ärenden (the Secretary for Special Affairs).

16. Malteserordens medlemmar

Ordens cirka 11 000 medlemmar, spridda världen över, är organiserade i ett antal storpriorat, underpriorat och nationella associationer, till vilken senare kategori den Skandinaviska Associationen hör. Denna omfattar Sverige, Danmark, Norge, Finland och Island. Alla ordensmedlemmar har en plikt att rent fysiskt arbeta för de sjuka, de nödställda och de hjälplösa, ordens huvuduppgift sedan 1000-talet. Medlemmarna är fördelade på riddare (knight, chevalier), damer (dames) och donater (donates) av olika klasser. Organisationen bygger på den historiska struktur som kom att utvecklas redan under Jerusalemstiden i början på 1100-talet, vilken man vare sig har kunnat eller velat rubba på, då den kommit att uppbära ordens identitet under århundradena. Medlemmarna strider dock inte längre på slagfältet, utan mot "det onda" som drabbar den enskilda individen. Denne kommer i vår tid alltför ofta i kläm mellan politiska och etniska särintressen och effektiva krigsmaskiner.⁶³

Det är medlemmarna som tillsammans bildar den suveräna Malteserorden och som styrs av Stormästaren och hans underlydande organ enligt ordens konstitution och lagar. Liksom Vatikanstaten har ej heller Malteserorden någon befolkning, eller medborgare, i ordets egentliga mening. Även om således det folkrättsliga element brister som stipulerar förekomsten av en befolkning inom statens suveräna territorium, har denna "brist" under årens lopp inte påverkat staternas *de facto*-behandling av Malteserorden som en suverän entitet. Liksom i övrigt kan ordens ställning i detta hänseende liknas vid Vatikanens, där frånvaron av medborgare i egentlig mening inte påverkat andra staters syn på Vatikanen som en suverän statsbildning. Även om Vatikanen förser personer som bor och verkar inom Vatikanens område med egna pass, är förhållandet det att alla personer som bor eller tjänstgör i Vatikanen samtidigt är medborgare i andra stater. Alla utom påven, som ej är medborgare i någon stat.

På samma sätt är Malteserordens ämbetsmän och medlemmar medborgare i andra stater. Ingen uppger sitt medborgarskap därför att han eller hon blir medlem i Malteserorden. Även om det inte har direkt relevans i förhållande till Malteserorden och dess medlemmar skall i sammanhanget påpekas att Sverige sedan den 1 juli 2001 tillåter 'dubbelt medborgarskap', innebärande att en person kan ha stark anknytning till två stater. De rådande förhållandena för såväl Vatikanstaten som Malteserorden har accepterats av statssamfundet, vilket manifesterar sig i att ett stort antal stater etablerat och upprätthåller diplomatiska förbindelser med såväl Vatikanstaten som Malteserorden. När främmande ambassadörer överlämnar sina kreditivbrev sker detta till Stormästaren i Malteserpalatset (the Magistral Palace) i Rom. För Sveriges del kan erinras om att Johanniterriddare (numera Malteserriddare) utgjort en del av Sveriges historia alltsedan kung Knut Erikssons dagar på 1100-talet samt att den svenska Kronan 1806 var beredd att överlämna Gotland till den suveräna Malteserorden.⁶⁴

I sammanhanget skall också pekas på hur stora internationella och överstatliga organisationer, t ex FN och EU, växt ut till egna suveräna apparater, med ett stort antal ämbetsmän och anställda, utrustade med särskilda FN- och EU-pass. Organisationerna agerar självständigt på det diplomatiska planet, med egna representanter och ambassadörer. Organisationerna och dessas representanter har folkrättsligt försetts med samma slag av diplomatisk immunitet och diplomatiska privilegier som tillkommer de suveräna staterna.

Ingen av organisationerna har något eget territorium eller egna medborgare. Alla tjänstemän och anställda är medborgare i andra stater och bär vid sidan av sitt FN- eller EU-pass t ex ett svenskt pass (antingen ett s k vanligt pass eller ett diplomatpass). Situationen är således helt jämförbar med de förhållanden som råder för den Heliga stolen och Malteserorden.

Den folkrättsliga sedvanerätten har, i ljuset av Malteserordens 700-åriga historia som en suverän statsbildning, samt under hänsynstagande till ordens speciella roll och ställning som en internationell orden bestående av medlemmar från många olika stater, kommit fram till att den skall behandlas som en suverän entitet, ingående i samfundet av stater. Idag torde de flesta stater se Malteserorden som en god förebild i statssamfundet, en verkligt fredsälskande statsenhet, en förespråkare för mänskliga rättigheter och vilken praktiskt och rent konkret kommer till de nödställdas undsättning. Den utövar m a o de folkrättsliga dygder som staterna egentligen själva skulle utöva bland slagfältens sjuka, sårade och döda. Det är så man enligt all etik och moral skall uppträda för att uppfylla folkrättens syften.

Här kan vi återvända till vad som inledningsvis sades om de "goda förebildernas" centrala roll i den folkrättsliga normutvecklingen, där såväl den Heliga stolen som Malteserorden var och en fyller viktiga roller i dagens värld med alla dess strider och motsättningar. Detta är skäl nog att upprätthålla diplomatiska förbindelser med dessa på en gång historiska och moderna stats- och folkrättsliga enheter. Nog skulle Sverige, som nyligen var EU:s ordförandeland, kunna följa de sydamerikanska, afrikanska och östeuropeiska stater som upprättat diplomatiska förbindelser med Malteserorden, vilken i snart 1000 år spelat en roll i Europas historia. År 2000 överlämnade Malteserordens ambassadör sina kreditivbrev till EU-kommissionens ordförande Romano Prodi. Stater som har upprättat diplomatiska förbindelser med Malteserorden har gjort detta därför att dessa i Malteserorden ser en nyttig och duktig aktör på det fält man skulle kunna kalla folkrättens praktiska fält. När principerna brakar samman, vilket de tyvärr alltför ofta gör i dagens statssamfund, gäller det att det finns någon där och sopar upp resterna och ingjuter nytt mod hos de drabbade – om nu detta är möjligt? Sverige, som alltid fört en folkrättsligt betingad utrikespolitik, bör känna igen folkrättsliga bundsförvanter varhelst de återfinns i statssamfundet. Det gäller också att positivt och med konstruktiv nyfikenhet se på de olika kulturella och religiösa drag som efter Sveriges inlemmande i Europa alltmer uppenbarar sig vid horisonten. Det bästa vi kan göra är att lära oss samt att hålla nära kontakt. Detta motsvarar bäst det moderna Sveriges etniska, religiösa och kulturella förhållanden. Vilken bättre förebild kan man folkrättsligt ha än de dygder som anses symbolisera Malteserordens fyra korsarmar, nämligen

Prudentia	(Försiktighet och gott omdöme)
Fortitudo	(Mod och tapperhet)
Justitia	(Rättvisa och ärlighet)
Temperantia	(Måttlighet och återhållsamhet) ⁶⁵

Notförteckning (se inledningen)

The picture is showing me in my capacity as the Chancellor of the Scandinavian Association of the Sovereign Order of Malta at the wreath-laying ceremony on 28 August 2005 at the royal tomb of king Knut Eriksson at the Abbey of Varnhem in Westrogothia. King Knut Eriksson reigned Sweden approx 1167-1195/96 and was the son of king Erik the Saint (approx 1155-1160). King Knut Eriksson may have been the king that admitted the brothers of Saint John (later to be called knights of Malta) into Sweden.

I samband med att den Skandinaviska associationen av den Suveräna Malteserorden den 26-28 augusti 2005 höll en investitur i Forshems kyrka vid Kinnekulle, nedlade jag i egenskap av kansler i den Skandinaviska Malteserassociationen en krans på kung Knut Eriksson grav vid högaltaret i Varnhems kyrka i Västergötland, där samtliga kungar av den Erikska dynastin ligger begravda utom Erik den helige själv, vilkens relikskrin återfinns i Finstakoret i Uppsala domkyrka. Det antas att Johanniterbröderna, vilka senare kom att kallas Malteserriddare, kan ha inkommit till Sverige under kung Knut Erikssons regeringstid 1167-1195/96.

